

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ РОЗУМІННЯ ЯКОСТІ ЗНАТЬ ЯК ПОКАЗНИКА ЯКОСТІ НАВЧАННЯ

У статті визначено й теоретично обґрунтовано зміст і основні положення теоретичної проблеми якості знань як складової якості навчання, подано дефініції «знання», «якість», «якість знань». Автор доводить думку про те, що якість знань є складовою якості навчання і показником, за якими характеризуються якісні й кількісні перетворення діяльності студентів. Узагальнено основні підходи до визначення рівня досягнень особистості в навчально-виховному процесі.

Постановка проблеми. Реформування освіти в Україні зумовлено законом «Про освіту», Державною національною програмою «Освіта» («Україна ХХІ століття»), Національною доктриною розвитку освіти. Одним з пріоритетних напрямків державної політики щодо розвитку освіти є постійне підвищення якості освіти, формування в молоді сучасного світогляду, удосконалення творчих здібностей та навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти й самореалізації особистості. Якість освіти є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, додержання міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту. Якість освіти складається з багатьох складових, у тому числі з якості навчання та якості знань. Оптимізація навчального процесу у вищих педагогічних університетах потребує теоретичного обґрунтування підвищення якості навчання та якості знань. Тому необхідно провести аналіз підходів щодо визначення категорій «знання», «якість», «якість знань».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема визначення означення категорій «знання», «якість», «якість знань» є актуальною вже декілька десятиліть, та вимагає системного її дослідження. Останнім часом з'явилося багато публікацій вітчизняних та російських учених з питань управління освітою (Аванесов В., Антонченко М., Бабанський Ю., Беспалько В., Білоконна Н., Бондаревський В., Бочерашвілі В., Волкова Н., Губенко О., Друзь Б., Завортяна Н., Зорин С., Коваленко Г., Мазниченко М., Матрос Д., Мельникова Н., Мозгарьов Є., Паламарчук В., Панасюк В., Підласий І., Полев Д., Пульберг А., Романенко Ю., Скубашевська О., Столяренко Л., Фіцула М., Чайка С., Юртанова О., Яковлева Р).

Формулювання цілей статті. Мета даної роботи полягає в тому, щоб узагальнити підходи щодо визначення й теоретичного обґрунтування змісту понять знання, якість знань як показника якості навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У філософії поняття «знання» трактується як відображення об'єктивних характеристик дійсності в свідомості людини. Отримуючи знання, оволодіваючи ними та засвоюючи їх людина в подальшому житті використовує отриманий досвід на практиці, розвиваючи, тим самим, свої здібності, формує себе як активну, творчу особистість, суб'єкта культури інформаційного суспільства.

У психології основою знань виступають процеси мислення й пам'яті. Предмети й явища навколишньої дійсності в процесі пізнання перетворюються мисленням у суб'єктивні ідеальні образи, що після підтвердження практикою одержують форму уявлень, понять та їх систем, адекватних дійсності. У такому вигляді знання зберігаються в пам'яті.

У педагогіці існує велика кількість визначень поняття «знання». Так, Педагогічна енциклопедія трактує знання як продукт пізнання (уявлення, усвідомлення, розуміння) людьми предметів і явищ дійсності, законів природи та суспільства. Знання не є усталеними. У ході суспільно-історичної практики людей вони постійно розвиваються, уточнюються, поглиблюються, іноді істотно змінюються, перебудовуються. Закріплені за допомогою мови в усній або письмовій формі, знання передаються від покоління до

покоління й засвоюються людьми. Цей процес відбувається в умовах спілкування людей двома шляхами: стихійно або за допомогою організованого навчання.

В Українському педагогічному словнику наголошується, що знання - особлива форма духовного засвоєння результатів пізнання, процесу відображення дійсності, що характеризується розумінням їх істинності. Відображаються знання в поняттях, судженнях, умовиводах, концепціях, теоріях. Знання, що передаються шляхом цілеспрямованого навчання, повинні бути насамперед строго науковими. Невід'ємними якостями дійсних знань є їх систематичність, усвідомленість, свідомість [1].

У Короткому термінологічному словнику з педагогіки подається кілька визначень поняття «знання». Наведемо одне з них: знання - це узагальнений досвід людства, що відображає різні галузі дійсності у вигляді фактів, правил, висновків, закономірностей, ідей, теорій, якими володіє наука [2].

Методична та науково-педагогічна література також подає значну кількість визначення поняття «знання». Наприклад, у навчальному посібнику Н.Волкової зазначається, що знання - це факти, відомості, наукові теорії, закони, поняття, системно закріплені в свідомості людини [3].

І.Кузьминський та В.Л.Омеляненко вважають, що знання – ідеальне відображення в знаковій формі об'єктивних особливостей та зв'язків світу природного та людського; результат відображення оточуючої дійсності [4].

В.Паламарчук зазначає: знання – це змістовна основа мислення, його фундамент, базисний компонент, воно поліструктурне, й кожна з його структур специфічно пов'язана з мисленням [5].

М.Фіцула відмічає, що знання – це узагальнений досвід людства, який відображає різні сфери дійсності у вигляді фактів, правил, висновків, закономірностей, ідей, теорій, якими володіє наука [6].

В.Чайка вважає, що знання відображають узагальнений досвід пізнання дійсності, накопичений людством у процесі соціально-історичної практики [7].

Таким чином, більшість авторів, визначення яких наведені нами вище, вважають, що знання є головним компонентом освіти, який має складну структуру. Структура знань включає факти, уявлення, поняття, закони та закономірності, теорії. Найпростішим видом знання є факти. Факти отримуються під час спостереження чи експерименту, з підручника або слів викладача. Уявлення – це чуттєві образи або елементарні знання про предмети та явища. Поняття – форма мислення, яка відображає загальні, суттєві ознаки предметів. Поняття відрізняються від уявлень абстрактністю, формуються як результат мислення, за допомогою аналізу та синтезу, порівняння, узагальнення. Закони та закономірності – об'єднують уявлення та поняття в цілісну систему, яка виражає внутрішні, необхідні зв'язки предметів та явищ об'єктивної реальності. Теорія – система керуючих ідей у тій чи іншій галузі знання. У цій системі вирізняється ідея, яка підпорядковує, структурує суму фактів даної галузі, та як наслідок – конкретне її використання.

Сутність поняття «якість» є основою для визначення педагогічної категорії «якість знань». У філософії «якість – це категорія, що виражає невід'ємну від буття об'єкта його суттєву означеність, завдяки якій він є цим, а не іншим об'єктом. Якість відображає стійке взаємовідношення складових елементів об'єкта, які характеризують його специфіку, що дає можливість відрізнити одні об'єкти від інших. Категорія якості виражає означену ступінь пізнання людиною об'єктивної реальності» [8].

У психології якість знань розглядають як головну, істотну властивість навчальної підготовки тих, хто навчається, як інтегральний показник засвоєння змісту навчання. У роботах російських психологів знання розглядаються на різних рівнях узагальнення: теоретичному та емпіричному. Повноцінність їх засвоєння вчені пов'язують з формуванням саме теоретичного узагальнення.

У роботах з дидактики (Бабанський Ю., Краєвський В., Скаткін М.) під якістю розуміють також окремі, найсуттєвіші якісні характеристики, показники результатів засвоєння знань і вмій.

Аналізуючи педагогічну літературу щодо визначення поняття «якість знань» можна дійти висновку, що майже всі автори (Бондаревський В., Волкова Н., Матрос Д., Мельникова Н., Паламарчук В., Панасюк В., Підласий І., Полев Д., Столяренко Л., Третьяков П., Фіцула М.) трактують поняття якості знань однаково. В якості прикладів наведемо одне з них.

Словникове значення дефініції «якості знань» – поняття, що передбачає співвіднесення видів знань (закони, теорії, прикладні, методологічні, оцінювальні знання) з елементами змісту освіти й тим самим - з рівнями засвоєння. Якість знань має такі характеристики: повноту – кількість програмних знань про об'єкт вивчення; глибину – сукупність осмислених тим, хто навчається, зв'язків і відношень між знаннями; систематичність – осмислення складу певної сукупності знань у їхніх ієрархічних і послідовних зв'язках; системність – осмислення місця знання в структурі наукової теорії; оперативність – уміння користуватися знаннями у однотипних ситуаціях; гнучкість – уміння самостійно знаходити варіативні способи застосування знань у змінених умовах; конкретність – уміння розкласти знання на елементи; узагальненість – уміння виразити конкретне знання в узагальненій формі [1].

У сучасній педагогічній науці визначились два підходи до вивчення якості знань: за окремими критеріями (Андрєєв В., Лернер І.) та рівням засвоєння та використання знань (Кривошапова Р., Кумаріна Г., Травинський В.).

В. Паламарчук вважає, що доцільним є використання таких якостей знань як правильність, повнота, усвідомленість, дієвість, системність та міцність [5].

Характеристика знань за рівнями відповідає закономірностям процесу мислення, засвоєння та використання інформації. При вивченні та оцінці якості знань доцільно виділити три рівні: репродуктивний, конструктивний та творчий.

Репродуктивний рівень – це знання фактів, явищ, подій, правил, дій та їх відтворення без суттєвих змін. Процеси мислення, що забезпечують функціонування знань на даному рівні, мають також репродуктивний характер. Ті, хто навчається, які володіють знаннями на репродуктивному рівні, розпізнають навчальну інформацію, описують, дають «підготовлене» визначення навчальній інформації.

Знання, уміння та навички репродуктивного характеру формуються за допомогою інформаційних методів навчання: розповідь, пояснення, виконання тренувальних вправ за зразком, розв'язання задач за відомим алгоритмом тощо.

Конструктивний рівень знань – це знання, які отримані як результат комбінування, перекоструювання знань першого рівня (за допомогою виокремлення головного, порівняння, узагальнення). Мислення на цьому рівні носить репродуктивний характер. Конструктивний рівень досягається шляхом застосування евристичних методів навчання: проблемний виклад, виклад з логічним завданням, евристична бесіда, вирішення пізнавальних задач та завдань та вправ, що забезпечують суттєві зміни у структурі знань.

Творчий рівень знань – це рівень, на якому знання та вміння здобуті під час самостійної пошукової діяльності тих, хто навчається. Прийоми мислення, що забезпечують вищезазначений рівень знань, також є творчими: ті, хто навчається визначають тему й завдання роботи, формулюють гіпотезу та план пошуку, здійснюють пошук, обґрунтовують гіпотезу, перевіряють гіпотезу та отримані дані. Знання творчого рівня досягаються завдяки евристичним та дослідницьким методам, які й спонукають тих, хто навчається до самостійної творчої діяльності. [5].

Проте М. Антонченко вважає, що якість знань – це така особливість, яка характеризує результат навчально-пізнавальної діяльності, а також набір характеристик знань тих, хто навчається.

Т.І.Шамова та Т.М.Давиденко поняття «якість знань» визначають як сукупність особливостей знань (а не окрему його особливість), яка характеризує лише навчальний процес, а не розвиток особистості в цілому.

Висновки. Таким чином, якість знань – один із основних критеріїв оцінки знань тих, хто навчається, що містить у собі повноту, глибину, усвідомленість, систематичність, гнучкість, конкретність, узагальненість тощо, які виявляються в ході аналізу результатів засвоєння й використання знань. Під час вивчення й оцінки якості знань окреслюються три рівні: репродуктивний, конструктивний і творчий. Знання отримують нові якості по мірі того, як ті, хто навчається, засвоюють нові елементи або види змісту навчання. Подальше наше дослідження вбачаємо у вивченні проблеми підвищення якості знань студентів педагогічного університету, що у свою чергу дозволить підвищити якість навчання студентів педагогічного університету.

Література:

1. Гончаренко Семен. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко // Український педагогічний словник. — К.: Либідь, 1997. — 376 с.

2. Пермяков О.А., Морозов В.В. Короткий термінологічний словник з педагогіки / О.А. Пермяков, В.В. Морозов // Короткий термінологічний словник з педагогіки. - Кривий Ріг : Видавничий дім, 2007. – 116 с.

3. Волкова Н.П. Педагогіка : Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Наталія Павлівна Волкова // Педагогіка : Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 576 с.

4. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка у запитаннях і відповідях / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко // Педагогіка у запитаннях і відповідях: Навч. посіб.- Київ. Знання, 2006. – 311 с.

5. Паламарчук В.Ф. Школа учит мыслить / Валетина Федорівна Паламарчук // Першооснови педагогічної інноватики. – К.: Знання України, 2005. – Т.1 – 420 с.

6. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / Михайло Миколайович Фіцула // Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 528 с.

7. Чайка В. Основи дидактики. Тексти лекцій і завдання для самоконтролю: Навчальний посібник. / Володимир Чайка // Основи дидактики. Тексти лекцій і завдання для самоконтролю: Навчальний посібник. – Тернопіль: Астон, 2002 – 239 с.

8. Философский энциклопедический словарь. - М.: Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.

В статье определены и теоретически обоснованы содержание и основные положения теоретической проблемы качества знаний как составной качества образования, приведены определения «знания», «качество», «качество знаний». Автор выражает мнение о том, что качества знаний являются составной качества образования и показателями, по которым характеризуются качественные и количественные преобразования деятельности студентов. Обобщены основные подходы к определению уровня достижений личности в учебно-воспитательном процессе.

In the article the content and basic principles of the theoretical problem concerning knowledge quality as a part of education quality have been defined and theoretically grounded, the definitions of the notions “knowledge”, “quality” and “knowledge quality” have been given. The author expresses the opinion that knowledge quality is a part of education quality as well as a characteristic, which determines qualitative and quantitative transformations in the process of students’ activities. The main approaches to the level determination of an individual’s achievements in the educational-upbringing process have been analyzed in detail.